DOI: 10.14456/phdssj.2026.xx

Received:	December	2, 2025
Revised:	December	13, 2025
Accepted:	February	17, 2026

แนวทางเชิงกลยุทธ์เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม

สุชาวดี ศรีสุข[1] สุรมน จันทร์เจริญ[2]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาระดับบทบาทของนักการเมืองท้องถิ่น การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน จิตสำนึกรักท้องถิ่น การรับรู้ถึงผลกระทบต่อชุมชน และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (2) ศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม และ (3) ศึกษาแนวทางเชิงกลยุทธ์เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี การวิจัยเชิงปริมาณเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม กับกลุ่มตัวอย่างเป็นประชาชนที่ได้เข้าร่วมกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม จำนวน 460 คน สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้าง และการวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 20 คน และวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า (1) การรับรู้ถึงผลกระทบต่อชุมชน การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม บทบาทของนักการเมืองท้องถิ่นและจิตสำนึกรักท้องถิ่นอยู่ในระดับมาก (M = 4.12 4.00 3.99 3.94 และ 3.87) (2) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน จิตสำนึกรักท้องถิ่น การรับรู้ถึงผลกระทบต่อชุมชน และบทบาทของนักการเมืองท้องถิ่นส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม มีค่าอิทธิพลเท่ากับ .64 .55 .59 และ .81 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สามารถร่วมกันทำนายได้ร้อยละ 81 และ (3) แนวทางเชิงกลยุทธ์เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย การสร้างความตระหนักรู้ ขยายเครือข่าย และสร้างการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: บทบาทนักการเมืองท้องถิ่น; การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน; จิตสำนึกรักท้องถิ่น; การรับรู้ถึงผลกระทบต่อชุมชน; การมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบ

ประเภทบทความ: บทความวิจัย

[1] หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา เลขที่ 1 ถนนอู่ทองนอก แขวงดุสิต เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร 10300, ประเทศไทย
ผู้รับผิดชอบบทความ อีเมล: s66584917008@ssru.ac.th

[2] บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Strategic Guidelines for Promoting Public Participation in Environmental Impact Assessment

Suchawadee Srisuk[1] Suramon Chancharoen[2]

Abstract

This research article aims to study (1) examine the levels of local politicians' roles, participatory community communication, local consciousness, perception of community impacts, and public participation in environmental impact assessment (EIA) (2) causal factors influencing public participation in environmental impact assessments and (3) Strategic approaches to promote public participation in environmental impact assessments. The quantitative phase collected data through questionnaires from 460 participants who had taken part in the EIA process, using cluster random sampling. Statistical analyses included mean, standard deviation, and structural equation modeling (SEM). The qualitative phase collected data through in-depth interviews with 20 experts, and content analysis.

Findings are as follows: (1) perception of community impacts, participatory community communication, public participation in EIA, roles of local politicians, and local consciousness, all at a high level (*M* = 4.12 4.00 3.99 3.94 and 3.87) (2) The factors of participatory community communication, local consciousness, perception of community impacts, and the roles of local politicians significantly influenced public participation in EIA, with influence coefficients of .64 .55 .59 and .81 respectively, at the .05 level of statistical significance, jointly explaining 81% of the variance. and (3) the strategic approaches to promote public participation in environmental impact assessments include; Raising awareness, expanding participation networks, and building sustainable participation.

Keywords: Role of Local Politicians; Communication in the Community; Local Consciousness; Awareness of Community; Public Participation in Environmental Impact Assessment

Type of Article: Research Article

[1] Doctor of Philosophy Program in Development Administration, Suan Sunandha Rajabhat University
No. 1 U Thong Nok Road, Dusit Subdistrict, Dusit District, Bangkok 10300, Thailand
Corresponding Author Email: s66584917008@ssru.ac.th
[2] Graduate School, Suan Sunandha Rajabhat University

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การดำเนินโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ในสาขาอุตสาหกรรม พลังงาน โครงสร้างพื้นฐาน การจัดการทรัพยากรน้ำ และการพัฒนาเมือง มักก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งในด้านคุณภาพอากาศ น้ำ เสียง ความปลอดภัย และวิถีชีวิตชุมชน ผลกระทบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความจำเป็นของการมีระบบตรวจสอบและประเมินผลที่สามารถคาดการณ์ความเสี่ยงและผลกระทบได้อย่างรอบด้าน การจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment--EIA) จึงมีบทบาทสำคัญในฐานะเครื่องมือวิเคราะห์ผลกระทบเชิงระบบ พร้อมทั้งกำหนดมาตรการป้องกันและบรรเทาผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ EIA ยังทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงนโยบายที่ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้การพัฒนาดำเนินไปอย่างมีความรับผิดชอบ โปร่งใส และยั่งยืน (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2564; O'Faircheallaigh, 2020) การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมเป็นเครื่องมือเชิงนโยบายสำคัญที่ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน ในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการพัฒนาอย่างโปร่งใสและมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม (Bond et al., 2025) ยังช่วยลดความขัดแย้งระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นอย่างรอบด้าน พร้อมกำหนดมาตรการป้องกันและบรรเทาผลกระทบ เพื่อให้การใช้ทรัพยากรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน (Gupta et al., 2019) ทั้งนี้การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมยังมีบทบาทสำคัญในการคาดการณ์และควบคุมผลกระทบจากโครงการพัฒนาเพื่อรักษาสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Li et al., 2020)

ในประเทศไทย โครงการหรือกิจกรรมที่อาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และคุณภาพชีวิตของประชาชน ต้องจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โครงการที่อยู่ในขอบข่ายดังกล่าว เช่น โครงการโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ ทางหลวงพิเศษ ทางรถไฟ รถไฟฟ้า ท่าอากาศยาน ท่าเรือ โครงการพลังงานและอุตสาหกรรม การพัฒนาแหล่งน้ำ และโครงการในพื้นที่ระบบนิเวศเปราะบาง (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2564) ผลการวิจัยที่ผ่านมา พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมได้รับอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญจากบทบาทของนักการเมืองท้องถิ่น การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน จิตสำนึกรักท้องถิ่น และการรับรู้ถึงผลกระทบต่อชุมชน ปัจจัยเหล่านี้ทำหน้าที่เสริมสร้างความตระหนัก ความไว้วางใจ และการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีบทบาทอย่างแท้จริงในกระบวนการ EIA (Binder & Weiss-Gal, 2022; Gupta et al., 2019; Lohrey & Boreham, 2022; Ouedraogo, 2013) รวมถึงการสื่อสารที่เข้าถึงง่ายและการสนับสนุนจากผู้นำท้องถิ่นมีส่วนสำคัญต่อการเพิ่มคุณภาพของการมีส่วนร่วม โดยช่วยให้ประชาชนเข้าใจประเด็นสิ่งแวดล้อมอย่างรอบด้านและสามารถมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเชิงนโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น นำไปสู่ผลลัพธ์ด้านการพัฒนาที่โปร่งใส เป็นธรรม และยั่งยืน (Binder & Weiss-Gal, 2022; Panigrahi & Amirapu, 2020)

การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้การพัฒนามีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และสะท้อนบริบทของชุมชนอย่างรอบด้าน งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษากลยุทธ์ในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมดังกล่าว เพื่อให้สามารถนำไปใช้ได้จริงในการกำกับและตรวจสอบโครงการพัฒนา ผลลัพธ์ที่คาดหวังคือการพัฒนาที่สมดุล ยั่งยืน และลดความขัดแย้งระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับของบทบาทของนักการเมืองท้องถิ่น การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน จิตสำนึกรักท้องถิ่น การรับรู้ถึงผลกระทบต่อชุมชน และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม

2. เพื่อศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุของบทบาทของนักการเมืองท้องถิ่น การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน จิตสำนึกรักท้องถิ่น การรับรู้ถึงผลกระทบต่อชุมชน ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม

3. เพื่อเสนอแนวทางเชิงกลยุทธ์เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหาและตัวแปร ประกอบด้วย 5 ตัวแปร ได้แก่ (1) บทบาทของนักการเมืองท้องถิ่น (Binder & Weiss-Gal, 2022) (2) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน (Lohrey & Boreham, 2022) (3) จิตสำนึกรักท้องถิ่น (Ouedraogo, 2013) และ (4) การรับรู้ถึงผลกระทบต่อชุมชน (Stufflebeam, 2007)

2. ขอบเขตด้านประชากรและตัวอย่าง ประชากร ได้แก่ ประชาชนที่เข้าร่วมกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment--EIA) ในโครงการที่ได้รับการรับรองจากสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) ในปี พ.ศ. 2567 จำนวนโครงการทั้งสิ้น 282 โครงการ โดยประชากรดังกล่าวกระจายอยู่ในหลายพื้นที่และมีลักษณะเป็นกลุ่มตามโครงการพัฒนา จึงมีความเหมาะสมต่อการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งกลุ่ม (cluster random sampling) ตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนที่เข้าร่วมกระบวนการ EIA จากโครงการที่ได้รับการรับรองในปี พ.ศ. 2567 จำนวน 460 คน โดยใช้ประเภทของโครงการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) ที่ได้รับการรับรองในปี พ.ศ. 2567 เพื่อให้การสุ่มครอบคลุมลักษณะโครงการที่หลากหลาย ในแต่ละชั้นภูมิ เลือกโครงการมาเป็นกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 50 ของจำนวนโครงการทั้งหมดจากโครงการที่ถูกเลือก จากนั้นสุ่มประชาชนที่เคยเข้าร่วมกระบวนการ EIA ด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่าย ทั้งนี้การวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้าง กลุ่มกำหนดขนาดตัวอย่างจะต้องผกผันตามจำนวนตัวแปรเชิงประจักษ์ ตามแนวคิดของ Kline (2016) แนะนำให้อัตราส่วนจำนวนตัวอย่างต่อพารามิเตอร์อยู่ที่ประมาณ 10:1 ถึง 20:1 และเกณฑ์ขั้นต่ำไม่ควรต่ำกว่า 5:1 ในโมเดลประกอบด้วยตัวแปรแฝงจำนวน 5 ตัวแปร เป็นตัวแปรแฝงภายนอกจำนวน 1 ตัวแปร และตัวแปรแฝงภายในจำนวน 4 ตัวแปร และตัวแปรสังเกตได้จำนวน 23 ตัวแปร ทั้งนี้จากการประมาณจำนวนพารามิเตอร์ที่ต้องประมาณค่าทั้งหมด พบว่า มีจำนวนประมาณ 59 พารามิเตอร์ ดังนั้น เมื่อกำหนดขนาดตัวอย่างจำนวน 460 คน จะได้อัตราส่วนจำนวนตัวอย่างต่อพารามิเตอร์เท่ากับ 460 ÷ 59 = 7.79:1 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำที่กำหนดไว้ที่ 5:1 จึงถือว่ามีความเหมาะสมและเพียงพอสำหรับการวิเคราะห์

กลุ่มเป้าหมาย (key performance) สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม จำนวน 20 คน แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม กลุ่มละจำนวน 5 คน ได้แก่ กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้บริหารของบริษัทที่ทำการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม กลุ่มที่ 2 กลุ่มนักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม กลุ่มที่ 3 ผู้บริหารของหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบงานด้านการประเมิน

ผลกระทบสิ่งแวดล้อม และกลุ่มที่ 4 ตัวแทนภาคประชาชนที่มีบทบาทสำคัญในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม โดยได้กำหนดคุณสมบัติทั้งด้านคุณวุฒิการศึกษา และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับโจทย์การวิจัยครั้งนี้อย่างเฉพาะเจาะจง

3. ขอบเขตด้านพื้นที่ในการศึกษา โครงการที่ได้รับการรับรองจากสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในปี พ.ศ. 2567 ทั้งสิ้นจำนวน 282 โครงการ

4. ขอบเขตด้านระยะเวลาในการศึกษา ในช่วงระหว่างเดือน มีนาคม-มิถุนายน พ.ศ. 2568

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. เป็นข้อมูลเชิงนโยบายให้กับหน่วยงานท้องถิ่น และสำนักงานสิ่งแวดล้อมจังหวัด สามารถวางแผนและพัฒนาแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการ EIA ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่การสื่อสารและการดำเนินงานที่โปร่งใส เปิดกว้าง ลดผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม

2. ผลการวิจัยจะช่วยอธิบายความสัมพันธ์ของปัจจัยที่ส่งเสริมการตระหนักรู้และความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมของประชาชน ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และองค์กรพัฒนาเอกชน ในการออกแบบและพัฒนาโครงการหรือกิจกรรมที่มุ่งสร้างจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมถึงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการ EIA เพื่อสนับสนุนการพัฒนาและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนในระดับชุมชน

3. ทำให้ได้แนวทางเชิงกลยุทธ์เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) โดยอาศัยผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเป็นระบบ แนวทางที่พัฒนาขึ้นจากการวิจัยจะช่วยให้หน่วยงานรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้พัฒนาโครงการ และองค์กรภาคประชาชน สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และครอบคลุมกลุ่มประชาชนในวงกว้างมากขึ้น

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

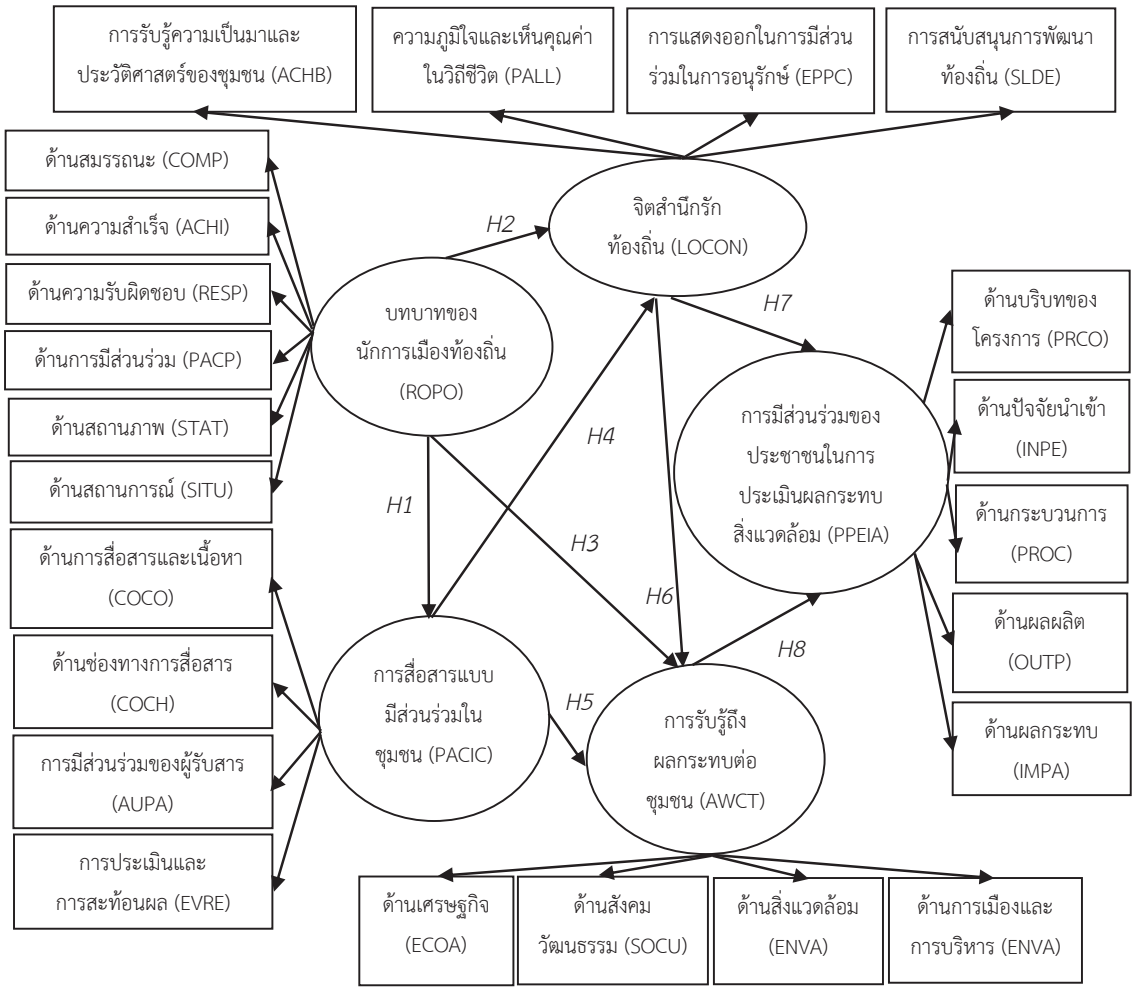
ประเด็นเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในแวดวงวิชาการ โดย Li et al. (2020) ได้ชี้ให้เห็นว่า ในบริบทของการพัฒนาชายฝั่งและวิศวกรรมท่าเรือ การมีส่วนร่วมของประชาชนมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความครอบคลุมและความแม่นยำของกระบวนการประเมิน การเปิดโอกาสให้สาธารณะเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นตอนต้นของการพัฒนาโครงการ จะช่วยลดความเสี่ยงจากการประเมินที่ขาดมิติทางสังคม เพิ่มความโปร่งใส และเสริมสร้างความน่าเชื่อถือของรายงาน EIA ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการตัดสินใจเชิงนโยบายที่มีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับ นอกจากนี้ O'Faircheallaigh (2020) ชี้ให้เห็นว่า การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment--EIA) ไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือในการตัดสินใจเชิงนโยบายเท่านั้น หากยังมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมของโครงการพัฒนา การมีส่วนร่วมที่มีคุณภาพส่งเสริมให้เกิดการตรวจสอบอย่างละเอียด การพิจารณาทางเลือกที่รอบคอบ และการลดความขัดแย้งระหว่างผู้พัฒนา

โครงการกับผู้มีส่วนได้เสีย ขณะเดียวกันยังเป็นช่องทางในการสร้างความรับผิดชอบร่วมกันระหว่างภาครัฐ เอกชน และชุมชน โดยเฉพาะในกรณีที่ผลกระทบมีความซับซ้อนและต่อเนื่องในระยะยาว การสื่อสารผ่านเครื่องมือที่เหมาะสม เช่น แผนภาพ แผนผัง หรือสื่อเชิงโต้ตอบ สามารถช่วยให้ประชาชนเข้าใจข้อมูลที่ซับซ้อนได้ง่ายขึ้น เข้าถึงกระบวนการตัดสินใจได้มากขึ้น และมีส่วนร่วมในลักษณะที่สร้างสรรค์และมีประสิทธิภาพ

ในบริบทของประเทศไทย ปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมยังคงเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจอย่างต่อเนื่อง เนื่องจาก EIA ถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมและสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการ EIA ยังประสบข้อจำกัดหลายประการ ทั้งในด้านการมีส่วนร่วมที่ไม่เป็นรูปธรรม โดยเวทีรับฟังความคิดเห็นมักดำเนินการเพียงเพื่อให้สอดคล้องกับข้อกำหนดทางกฎหมาย ขณะที่ความคิดเห็นของประชาชนกลับไม่ได้รับการพิจารณาอย่างจริงจัง (ศูนย์พัฒนาธุรกิจเพื่อความยั่งยืน, 2565) นอกจากนี้ ประชาชนจำนวนมากยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมาย ขั้นตอน และผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากโครงการ ข้อมูลสำคัญบางส่วนมิได้รับการเปิดเผยอย่างครบถ้วน หรือจัดแสดงในรูปแบบที่เข้าถึงยาก ส่งผลให้ประชาชนไม่สามารถมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังมีข้อครหาว่ารายงาน EIA ขาดความเป็นอิสระ มีการบิดเบือนข้อมูลเพื่อเอื้อประโยชน์แก่ผู้พัฒนาโครงการ ประกอบกับกระบวนการพิจารณาที่ใช้เวลานาน ขาดความต่อเนื่อง และขาดประสิทธิภาพในการบังคับใช้มาตรการบรรเทาผลกระทบ ทำให้ประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมยังคงเป็นปัญหาเรื้อรังในหลายพื้น(สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2564)

นอกจากนี้ การทบทวนวรรณกรรมที่ศึกษาปัจจัยซึ่งส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมยังชี้ให้เห็นว่า นักการเมืองท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง ในฐานะกลไกเชื่อมโยงระหว่างประชาชนกับกระบวนการ EIA โดยทำหน้าที่เผยแพร่ข้อมูลให้ทั่วถึง จัดเวทีรับฟังความคิดเห็น และผลักดันให้ข้อเสนอของประชาชนถูกนำไปพิจารณาในเชิงนโยบาย บทบาทดังกล่าวช่วยเสริมความไว้วางใจ ความโปร่งใส และความชอบธรรมให้กระบวนการ EIA ในระดับพื้นที่ (Gupta et al., 2019; Lundåsen, 2020) ในทำนองเดียวกัน การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเปิดพื้นที่ให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดเห็น และข้อกังวลอย่างเท่าเทียม การสื่อสารที่โปร่งใส เข้าใจง่าย และสอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น ช่วยเสริมสร้างความรู้ ความตระหนัก และความไว้วางใจของประชาชน อันนำไปสู่การมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์และมีคุณภาพในทุกขั้นตอนของกระบวนการ EIA (Lohrey & Boreham, 2022) อีกทั้ง จิตสำนึกรักท้องถิ่น ยังเป็นแรงผลักดันภายในที่ทำให้ประชาชนตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรในพื้นที่ของตน บุคคลที่มีความผูกพันกับท้องถิ่นมักมีแนวโน้มเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ EIA เพื่อปกป้องสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต และความยั่งยืนของชุมชน บทบาทนี้จึงถือเป็นรากฐานสำคัญของการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังและต่อเนื่องในระดับพื้นที่ (Mohamed Shaffril et al., 2015) นอกจากนี้ การรับรู้ถึงผลกระทบต่อชุมชน ยังเป็นเงื่อนไขสำคัญที่กระตุ้นให้ประชาชนตื่นตัวและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ EIA อย่างจริงจัง เมื่อประชาชนตระหนักว่าผลกระทบจากโครงการอาจส่งผลต่อสุขภาพ คุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ การมีส่วนร่วมจึงกลายเป็นช่องทางในการปกป้องผลประโยชน์ของชุมชน และช่วยให้กระบวนการประเมินมีความรอบด้าน เป็นธรรม และยั่งยืนมากยิ่งขึ้น (Panigrahi & Amirapu, 2020)

กรอบแนวความคิดที่ใช้ในการวิจัย

ภาพ 1 กรอบแนวความคิดที่ใช้ในการวิจัย

สมมุติฐานของการวิจัย

สมมุติฐานที่ 1 (*H1*): บทบาทของนักการเมืองท้องถิ่นมีอิทธิพลทางตรงต่อการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน

สมมุติฐานที่ 2 (*H2*): บทบาทของนักการเมืองท้องถิ่นมีอิทธิพลทางตรงต่อจิตสำนึกรักท้องถิ่น

สมมุติฐานที่ 3 (*H3*): บทบาทของนักการเมืองท้องถิ่นมีอิทธิพลทางตรงต่อการรับรู้ถึงผลกระทบต่อชุมชน

สมมุติฐานที่ 4 (*H4*): การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนมีอิทธิพลทางตรงต่อจิตสำนึกรักท้องถิ่น

สมมุติฐานที่ 5 (*H5*): การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนมีอิทธิพลทางตรงต่อการรับรู้ถึงผลกระทบต่อชุมชน

สมมุติฐานที่ 6 (*H6*): จิตสำนึกรักท้องถิ่นมีอิทธิพลทางตรงต่อการรับรู้ถึงผลกระทบต่อชุมชน

สมมุติฐานที่ 7 (*H7*): จิตสำนึกรักท้องถิ่นมีอิทธิพลทางตรงต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม

สมมุติฐานที่ 8 (*H8*): การรับรู้ถึงผลกระทบต่อชุมชนมีอิทธิพลทางตรงต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นแบบผสมวิธี (mixed method research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยใช้แบบแผนการวิจัยแบบลำดับขั้น (sequential design) เริ่มจากการวิจัยเชิงปริมาณ เก็บรวบรวมข้อมูลกับตัวอย่าง เป็นประชาชนที่ได้เข้าร่วมกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม จากโครงการที่ได้รับการรับรองจาก สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในปี พ.ศ. 2567 ทั้งสิ้นจำนวน 282 โครงการ จำนวน 460 คน ใช้แบบสอบถามมาตรส่วนลิเคิร์ท (Likert scale) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 และข้อที่ 2 หลังจากทราบผลการวิจัยเชิงปริมาณแล้ว จากนั้นจึงดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3 โดยใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 20 คน เพื่อนำผลการสัมภาษณ์ไปใช้บูรณาการร่วมกับผลการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อพัฒนาแนวทางเชิงกลยุทธ์เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ (1) การตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (content validity) ของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยใช้เทคนิคการคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Item Objective Congruence--IOC) โดยผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบจำนวน 5 คน ได้ค่า IOC ระหว่าง .60-1.00 (มาเรียม นิลพันธุ์, 2558)และ (2) ความเชื่อมั่น (reliability) ของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดำเนินการทดสอบค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นของครอนบาค (Cronbach's Alpha) เพื่อวัดความแนบสนิทภายใน นำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับตัวอย่างซึ่งเป็นประชาชนที่ได้เข้าร่วมกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม จำนวน 30 คน จากนั้นทำการตรวจสอบค่าอำนาจจำแนกรายข้อ พบว่า มีค่าอำนาจจำแนกอยู่ระหว่าง .640 - .905 และมีค่าความเชื่อมั่นอยู่ระหว่าง .774 - .902 และค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ .911 (บุญชม ศรีสะอาด, 2560)

การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ (1) เมื่อดำเนินการรวบรวมข้อมูลของแบบสอบถามได้ตามจำนวนที่กำหนด ผู้วิจัยทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ของคำตอบ และใช้เฉพาะแบบสอบถามที่ตอบครบถ้วนทุกข้อ จากนำไปวิเคราะห์ทางสถิติและ (2) ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ สถิติที่ใช้ ประกอบด้วย สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และการวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้าง

ผลการวิจัย

1. ระดับของบทบาทของนักการเมืองท้องถิ่น การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน จิตสำนึกรักท้องถิ่น การรับรู้ถึงผลกระทบต่อชุมชน และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม รายละเอียดดังตาราง 1

ตาราง 1

ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของบทบาทของนักการเมืองท้องถิ่น การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน จิตสำนึกรักท้องถิ่น การรับรู้ถึงผลกระทบต่อชุมชน และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม

ตัวแปร	*M*	*SD*	แปลผล
บทบาทของนักการเมืองท้องถิ่น (ROPO)	3.94	.92	มาก
การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน (PACIC)	4.00	.91	มาก
จิตสำนึกรักท้องถิ่น (LOCON)	3.87	.92	มาก
การรับรู้ถึงผลกระทบต่อชุมชน (AWCT)	4.12	.88	มาก
การมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (PPEIA)	3.99	.94	มาก

ตาราง 1 พบว่า การรับรู้ถึงผลกระทบต่อชุมชน (AWCT) มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด เท่ากับ 4.12 รองลงมา ได้แก่ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน (PACIC) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (PPEIA) บทบาทของนักการเมืองท้องถิ่น (ROPO) และจิตสำนึกรักท้องถิ่น (LOCON) อยู่ในระดับมากทั้งหมด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.00 3.99 3.94 และ 3.87 ตามลำดับ

2. ผลการศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุของบทบาทของนักการเมืองท้องถิ่น การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน จิตสำนึกรักท้องถิ่น การรับรู้ถึงผลกระทบต่อชุมชน ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม รายละเอียดดังตาราง 2

ตาราง 2

ผลการประมาณค่าพารามิเตอร์ของสัมประสิทธิ์อิทธิพลทางตรง (Direct Effect) อิทธิพลทางอ้อม (Indirect Effect) และอิทธิพลโดยรวม (Total Effect) จากแบบจำลองสมการปรับแก้

(n = 460)

ตัวแปรตาม	R^2	อิทธิพล	ตัวแปรต้น			
			สื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน (PACIC)	จิตสำนึกรักท้องถิ่น (LOCON)	การรับรู้ถึงผลกระทบต่อชุมชน (AWCT)	บทบาทของนักการเมืองท้องถิ่น (ROPO)
สื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน (PACIC)	.92	DE	-	-	-	.96*(17.52)
		IE	-	-	-	-
		TE	-	-	-	.96*(17.52)
จิตสำนึกรักท้องถิ่น (LOCON)	.80	DE	.56*(6.80)	-	-	.35*(3.13)
		IE	-	-	-	.53*(4.80)
		TE	.56*(6.80)	-	-	.88*(16.17)

ตาราง 2

ผลการประมาณค่าพารามิเตอร์ของสัมประสิทธิ์อิทธิพลทางตรง (Direct Effect) อิทธิพลทางอ้อม (Indirect Effect) และอิทธิพลโดยรวม (Total Effect) จากแบบจำลองสมการปรับแก้ (ต่อ)

(n = 460)

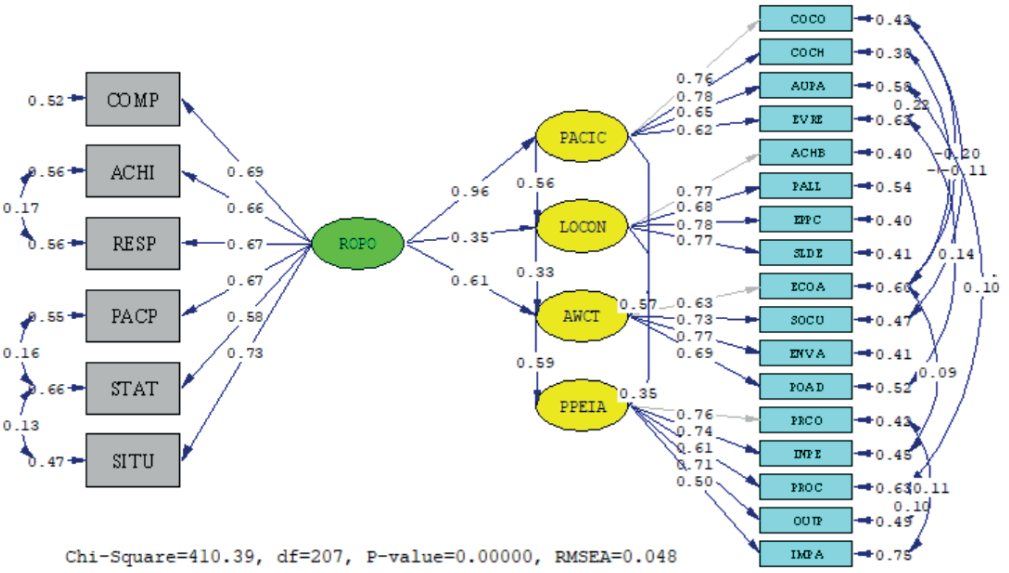
ตัวแปรตาม	R^2	อิทธิพล	ตัวแปรต้น			
			สื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน (PACIC)	จิตสำนึกรักท้องถิ่น (LOCON)	การรับรู้ถึงผลกระทบต่อชุมชน (AWCT)	บทบาทของนักการเมืองท้องถิ่น (ROPO)
การรับรู้ถึงผลกระทบต่อชุมชน (AWCT)	.80	DE	.57*(5.59)	.33*(3.68)	-	.61*(5.04)
		IE	.28*(4.77)	--	-	.34*(3.54)
		TE	.85*(6.05)	.33*(3.68)	-	.95*(12.66)
การมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (PPEIA)	.81	DE	-	.35*(3.45)	.59*(5.50)	-
		IE	.64*(4.29)	.20*(3.49)	-	.81*(14.90)
		TE	.64*(4.29)	.55*(5.29)	.59*(5.50)	.81*(14.90)

χ^2= 410.39 *df* = 207 *p*-value = .000 χ^2 / *df* = 1.98 RMSEA = .048 RMR = .036 SRMR = .043 CFI = .98 GFI = .93 AGFI = .91 CN = 284.65

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หมายเหตุ ในวงเล็บ เป็นค่าสถิติทดสอบ *t* หากมีค่าไม่อยู่ระหว่าง -1.96 ถึง 1.96 แสดงว่ามีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05, DE = อิทธิพลทางตรง (direct effect) IE = อิทธิพลทางอ้อม (indirect effect) TE = อิทธิพลโดยรวม (total effect)

ตาราง 2 แบบจำลองมีความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ χ^2 = 410.39 *df* = 207 *p*-value = .000, χ^2/df = 1.98 RMSEA = .048 RMR = .036 SRMR = .043 CFI = .98 GFI = .93 AGFI = .91 และ CN = 284.65 โดยพบการประมาณค่าในแบบจำลอง ดังนี้ (1) บทบาทของนักการเมืองท้องถิ่น (ROPO) มีอิทธิพลทางตรงต่อการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน (PACIC) จิตสำนึกรักท้องถิ่น (LOCON) และผลกระทบต่อชุมชน (AWCT) มีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลเท่ากับ .96 และ .35 และ .61 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (2) สื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน (PACIC) มีอิทธิพลทางตรงต่อจิตสำนึกรักท้องถิ่น (LOCON) การรับรู้ถึงผลกระทบต่อชุมชน (AWCT) มีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลเท่ากับ .56 และ .57 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (3) จิตสำนึกรักท้องถิ่น (LOCON) มีอิทธิพลทางตรงต่อการรับรู้ถึงผลกระทบต่อชุมชน (AWCT) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (PPEIA) มีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลเท่ากับ .33 และ .35 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (4) การรับรู้ถึงผลกระทบ ต่อชุมชน (AWCT) มีอิทธิพลทางตรงต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (PPEIA) ที่ค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลเท่ากับ .59 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งทุกเส้นทางความสัมพันธ์เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่กำหนดไว้ และทุกตัวแปรสามารถร่วมกันทำนายการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (PPEIA) ได้ร้อยละ 81 ดังภาพ 2

ภาพ 2 แบบจำลองสมการโครงสร้างปัจจัยเชิงสาเหตุของบทบาทของนักการเมืองท้องถิ่น การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน จิตสำนึกรักท้องถิ่น การรับรู้ถึงผลกระทบต่อชุมชนที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม

3. ผลการพัฒนาแนวทางเชิงกลยุทธ์เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม

ดำเนินการสังเคราะห์โดยบูรณาการข้อค้นพบจากผลการวิจัยข้อที่ 1 เกี่ยวกับระดับของบทบาทของนักการเมืองท้องถิ่น การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน จิตสำนึกรักท้องถิ่น การรับรู้ถึงผลกระทบต่อชุมชน และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม และผลการวิจัยข้อที่ 2 เกี่ยวกับ ปัจจัยเชิงสาเหตุของบทบาทของนักการเมืองท้องถิ่น การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน จิตสำนึกรักท้องถิ่น การรับรู้ถึงผลกระทบต่อชุมชน ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญจำนวน 20 คน ผลการสังเคราะห์แนวทางเชิงกลยุทธ์เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ได้ 3 ระยะ โดยแต่ละระยะสะท้อนพัฒนาการของการมีส่วนร่วม จากระดับการสร้างความตระหนักรู้ ไปสู่การลงมือปฏิบัติ และต่อยอดสู่ระบบที่ยั่งยืนในระดับพื้นที่ ดังนี้

1. กลยุทธ์ระยะสั้น (short-term strategy) การวางรากฐานและสร้างความตระหนักรู้ (1-6 เดือน) โดยมีเป้าหมายเป็นไปเพื่อ การสร้างความพร้อมของผู้นำท้องถิ่นและกลไกพื้นฐานของการสื่อสารสาธารณะ แนวทางดำเนินงาน มุ่งพัฒนาและเสริมบทบาทของนักการเมืองท้องถิ่นให้เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยจัดอบรมเชิงปฏิบัติการในหัวข้อ ผู้นำท้องถิ่นกับการกำกับโครงการ EIA อย่างมีส่วนร่วม พร้อมแต่งตั้งคณะทำงานประสานการมีส่วนร่วมในระดับพื้นที่ พัฒนาช่องทางสื่อสารชุมชนที่เข้าถึงง่าย เช่น สื่ออินโฟกราฟิก คลิปสั้น วิทยุชุมชน หรือเพจออนไลน์ของท้องถิ่น เพื่อเผยแพร่ความรู้และข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม และกระตุ้นให้ประชาชนตระหนักถึงผลกระทบของโครงการที่เกิดขึ้นกับชุมชนของตนเอง

2. กลยุทธ์ระยะกลาง (mid-term strategy) การเสริมพลังและขยายเครือข่ายการมีส่วนร่วม (7-18 เดือน) มีเป้าหมายเป็นไปเพื่อ มุ่งขยายพลังการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นจริงในทุกขั้นตอนของกระบวนการ EIA แนวทางดำเนินงาน มุ่งเน้นการสร้างกลไกให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทอย่างเป็นรูปธรรม ผ่านการจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในชุมชน เพื่อเปิดโอกาสให้เข้าถึงข้อมูลผลกระทบแบบเรียลไทม์ จัดตั้ง ชมรมเฝ้าระวังสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น หรือ เครือข่ายเยาวชนรักษ์บ้านเกิด เพื่อสร้างความต่อเนื่องของจิตสำนึกรักท้องถิ่น สนับสนุนกิจกรรมตรวจสอบคุณภาพน้ำและอากาศโดยชุมชน รวมถึงการจัดนิทรรศการเผยแพร่ผลกระทบของโครงการ พร้อมเวทีถาม–ตอบกับผู้เชี่ยวชาญ และการจัดทำรายงานสรุปผลกระทบในภาษาที่ชาวบ้านเข้าใจง่าย เผยแพร่เป็นรายไตรมาส เพื่อให้ประชาชนสามารถติดตามผลการดำเนินงานได้อย่างโปร่งใส

3. กลยุทธ์ระยะยาว (long-term strategy) การสร้างระบบการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน (19 เดือนขึ้นไป) มีเป้าหมายเป็นไปเพื่อสร้างระบบการมีส่วนร่วมให้เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการท้องถิ่นอย่างยั่งยืน แนวทางดำเนินงาน มุ่งเน้นบูรณาการกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนใน EIA เข้ากับนโยบายและแผนพัฒนาท้องถิ่น ระยะ 5 ปี จัดทำดัชนีการมีส่วนร่วมของประชาชนใน EIA (EIA participation index) เพื่อประเมินและสะท้อนประสิทธิผลของการดำเนินงานในแต่ละโครงการเสริมสร้างความร่วมมือข้ามภาคส่วนโดยทำบันทึกข้อตกลง (MOU) ระหว่างหน่วยงานรัฐ เอกชน และภาคประชาชน รวมถึงการจัดตั้งกองทุนสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนกิจกรรมเฝ้าระวังและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากนี้ ควรจัดตั้ง ศูนย์ข้อมูลสิ่งแวดล้อมชุมชน (local environmental data hub) เพื่อรวบรวมและเผยแพร่ข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ และใช้เป็นฐานข้อมูลในการกำหนดนโยบายและปรับปรุงมาตรการ EIA อย่างต่อเนื่อง

การอภิปรายผล

1. ผลการสำรวจจากตัวอย่าง พบว่า ระดับของการรับรู้ถึงผลกระทบต่อชุมชน มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม บทบาทของนักการเมืองท้องถิ่น และจิตสำนึกรักท้องถิ่น อยู่ในระดับมาก ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงพลังทางสังคมและความตื่นตัวทางสิ่งแวดล้อมที่เริ่มลงรากในระดับพื้นที่ ประชาชนมีความเข้าใจและตระหนักถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากโครงการพัฒนา ทั้งด้านสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิต ซึ่งมักเกิดจากประสบการณ์ตรง การสื่อสารภายในชุมชน และข้อมูลข่าวสารจากสื่อหรือหน่วยงานรัฐ ความตระหนักนี้กลายเป็นแรงผลักให้เกิดการมีส่วนร่วม เพราะเมื่อประชาชนรู้สึกว่าถูกกระทบก็อยากมีเสียงในกระบวนการตัดสินใจ (Panigrahi & Amirapu, 2020) รวมถึงสะท้อนให้เห็นถึงกลไกการสื่อสารที่เปิดโอกาสให้แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นกันได้จริง เช่น การประชุมหมู่บ้าน การประชาสัมพันธ์ผ่านผู้นำชุมชน หรือสื่อออนไลน์ในพื้นที่ การสื่อสารที่ดีทำให้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการและผลกระทบถูกส่งต่ออย่างเข้าใจง่าย ลดช่องว่างของความไม่รู้ และเพิ่มความไว้วางใจระหว่างประชาชนกับหน่วยงานรัฐหรือนักการเมืองท้องถิ่น (Binder & Weiss-Gal, 2022) รวมถึงเป็นภาพสะท้อนของการที่ชุมชนมีโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมที่พร้อมต่อการมีส่วนร่วมในกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม การรับรู้ความสัมพันธ์ทางการสื่อสาร บทบาทของผู้นำ และจิตสำนึกในท้องถิ่นที่สนับสนุนกันเป็นวงจร หากพัฒนาให้แต่ละมิติสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง จะช่วยให้การประเมิน EIA มีความโปร่งใส ยั่งยืน และเป็นของประชาชน (Mohamed Shaffril et al., 2015)

2. ผลการวิจัยที่พบว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน จิตสำนึกรักท้องถิ่น การรับรู้ถึงผลกระทบต่อชุมชน และบทบาทของนักการเมืองท้องถิ่น ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม และสามารถร่วมกันทำนายได้ร้อยละ 81 สามารถอธิบายได้ว่า นักการเมืองท้องถิ่นทำหน้าที่เป็นกลไกเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับประชาชนในพื้นที่ การมีบทบาทเชิงรุกของผู้นำท้องถิ่น เช่น การเผยแพร่ข้อมูลโครงการ การจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น และการผลักดันข้อเสนอของประชาชนเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบาย ช่วยลดช่องว่างระหว่างรัฐกับชุมชน และทำให้ประชาชนรู้สึกว่าตนมีส่วนร่วมได้ (Binder & Weiss-Gal, 2022; Lundåsen, 2020) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน นับว่าเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการ EIA ได้อย่างเท่าเทียมและเข้าใจง่าย การสื่อสารที่เปิดกว้างและต่อเนื่องเอื้อต่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาชน ซึ่งช่วยลดความเข้าใจคลาดเคลื่อนและลดความขัดแย้งในชุมชน การสื่อสารที่ดีจึงเป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญของการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการ EIA (Lohrey & Boreham, 2022) จิตสำนึกรักท้องถิ่นเป็นแรงผลักภายใน ที่กระตุ้นให้ประชาชนตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ของตน เมื่อประชาชนรู้สึกผูกพันกับถิ่นฐานย่อมเกิดความหวงแหนและพร้อมปกป้องสิ่งแวดล้อมของชุมชน การมีจิตสำนึกรักท้องถิ่นที่เข้มแข็งทำให้ประชาชนมีความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมการประชุม ให้ข้อมูล ตรวจสอบ และเสนอแนะแนวทางบรรเทาผลกระทบอย่างสร้างสรรค์ เพราะผู้ที่รักถิ่นฐานย่อมตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงและความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นจากโครงการได้ดีกว่าผู้ที่ไม่ผูกพันกับพื้นที่ สำหรับการรับรู้ผลกระทบ นับว่าเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลโดยตรงสูงสุดต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน การที่ประชาชนตระหนักว่าผลกระทบจากโครงการอาจกระทบต่อสุขภาพ คุณภาพชีวิต หรือสิ่งแวดล้อมในชุมชน จะกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวและความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ EIA เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนและส่วนรวม ยิ่งประชาชนมีข้อมูลที่ชัดเจนและเข้าใจผลกระทบอย่างรอบด้าน ก็ยิ่งมีแนวโน้มเข้าร่วมกระบวนการประเมินมากขึ้น ทั้งในรูปแบบของการให้ความเห็น การตรวจสอบข้อมูล และการผลักดันมาตรการบรรเทาผลกระทบ นอกจากนี้พบว่า บทบาทของนักการเมืองท้องถิ่น ส่งผลทางตรงต่อจิตสำนึกรักท้องถิ่น มีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลเท่ากับ .35 ซึ่งค่อนข้างน้อย เนื่องจากความผูกพันกับพื้นที่เป็นผลจากประสบการณ์ตรง วัฒนธรรมชุมชน และปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระยะยาว มากกว่าจากบทบาทของผู้กำหนดนโยบาย ขณะเดียวกันประชาชนอาจมองว่านักการเมืองมีบทบาทด้านการบริหารจัดการมากกว่าการหล่อหลอมคุณค่าหรืออัตลักษณ์ทางชุมชน (Panigrahi & Amirapu, 2020; Rega & Baldizzone, 2015)

3. ผลการพัฒนาแนวทางเชิงกลยุทธ์เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ได้ 3 ระยะ ได้แก่ กลยุทธ์ระยะสั้น (short-term strategy) การวางรากฐานและสร้างความตระหนักรู้ กลยุทธ์ระยะกลาง (mid-term strategy) การเสริมพลังและขยายเครือข่ายการมีส่วนร่วม และกลยุทธ์ระยะยาว (long-term strategy) การสร้างระบบการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน สามารถอธิบายได้ว่า กลยุทธ์ระยะสั้นที่มุ่งเน้นการเริ่มต้นที่ผู้นำ ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของ Binder and Weiss-Gal (2022), Gupta et al. (2019) ที่ชี้ว่าบทบาทของนักการเมืองท้องถิ่นเป็นตัวเร่งสำคัญในการเชื่อมโยงรัฐกับประชาชน การจัดอบรมผู้นำ การแต่งตั้งคณะทำงาน และการสร้างช่องทางสื่อสารในระดับชุมชน เป็นการสร้างทุนทางสังคมเชิงสถาบัน ที่ช่วยให้ประชาชนเริ่มมองเห็นตนเองในฐานะ เจ้าของพื้นที่ มากกว่าผู้รับผลกระทบเฉย ๆ

กลยุทธ์ในระยะกลางที่มุ่งเน้นการเสริมพลังและขยายเครือข่าย ผลการวิจัยของ Kantamaturapoj et al. (2023), O'Faircheallaigh (2020) พบว่า ได้ยืนยันว่าการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีบทบาทตั้งแต่ต้นทาง

ของกระบวน การ EIA จะทำให้การประเมินครอบคลุมและโปร่งใสมากขึ้น การจัดเวทีแลกเปลี่ยนและการเผยแพร่ข้อมูลแบบเรียลไทม์ช่วยสร้างกลไกตรวจสอบจากภาคประชาชนอย่างมีระบบ ขณะเดียวกันการจัดตั้งชมรมหรือเครือข่ายเยาวชนท้องถิ่นสะท้อนการพัฒนาการมีส่วนร่วมแบบสืบต่อรุ่น เป็นรากฐานของความยั่งยืน

กลยุทธ์ระยะยาว ที่เน้นการสร้างระบบการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน การมีส่วนร่วมของประชาชนควรถูกฝังอยู่ในโครงสร้างการบริหารมากกว่าการที่จะเกิดเฉพาะกิจในแต่ละโครงการ นอกจากนี้แล้ว การจัดทำดัชนีการมีส่วนร่วมของประชาชน และการตั้งศูนย์ข้อมูลสิ่งแวดล้อมชุมชน (local environmental data hub) เป็นการสร้างระบบข้อมูลและการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ช่วยให้การตัดสินใจในอนาคตมีหลักฐานเชิงประจักษ์และลดความเหลื่อมล้ำของอำนาจระหว่างภาคส่วน ขณะเดียวกัน การสร้างกองทุนสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นและการลงนาม MOU ข้ามภาคส่วนเป็นการสร้างพันธะทางความร่วมมือ ที่ช่วยให้การพัฒนาเศรษฐกิจและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเดินไปด้วยกัน (Bond et al., 2025)

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ผลการวิจัยนี้ทำให้ได้ทราบว่าในบริบทของสังคมไทยนั้น นักการเมืองท้องถิ่นมีบทบาทเป็นตัวเร่งปฏิกิริยา (catalyst) ของกระบวนการมีส่วนร่วมในระดับชุมชน โดยไม่ได้ทำหน้าที่เพียงบริหารหรืออนุมัติโครงการเท่านั้น แต่ยังมีอิทธิพลโดยตรงต่อทั้งการสื่อสาร จิตสำนึกรักท้องถิ่นและการรับรู้ผลกระทบของประชาชน ซึ่งถือเป็นการขยายกรอบแนวคิดเดิมของการบริหารท้องถิ่นไปสู่มิติของ การเมืองเชิงสิ่งแวดล้อม (local environmental politics) ในบริบทของสังคมไทยที่ประชาชนจำนวนมากยังพึ่งพาผู้นำท้องถิ่นในฐานะศูนย์กลางข้อมูลและการตัดสินใจ งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า หากผู้นำท้องถิ่นมีภาวะผู้นำแบบเปิดกว้าง โปร่งใส และเน้นการมีส่วนร่วม จะสามารถเปลี่ยนทัศนคติของประชาชนจากผู้เฝ้าดู เป็นผู้ร่วมออกแบบได้จริง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

ควรบูรณาการผลการวิจัยเข้าสู่การวางแผนพัฒนาท้องถิ่นระยะ 5 ปี โดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) นำแบบจำลองที่พัฒนาไว้ในงานวิจัยมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการออกแบบระบบการมีส่วนร่วมของประชาชน สำหรับการดำเนินโครงการด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งในมิติของการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการกำกับกิจกรรมทางอุตสาหกรรมในพื้นที่ เพื่อให้กระบวนการพัฒนาเป็นไปอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ และสอดคล้องกับบริบทของชุมชน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ขยายการศึกษาไปสู่พื้นที่ที่มีลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน เช่น พื้นที่เมืองใหญ่ พื้นที่อุตสาหกรรม และพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อเปรียบเทียบรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในบริบทที่หลากหลาย ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจปัจจัยเฉพาะพื้นที่ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการมีส่วนร่วมได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

2. ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า บทบาทของนักการเมืองท้องถิ่นมีอิทธิพลอย่างมากต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ดังนั้น การวิจัยในอนาคตควรศึกษาลึกลงไปถึง ลักษณะบทบาทเฉพาะ ของนักการเมืองท้องถิ่นที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม เช่น บทบาทด้านการสื่อสาร การเป็นตัวแทนชุมชน การกำกับนโยบาย หรือการสร้างความเชื่อมั่นให้ประชาชน นอกจากนี้ ควรพิจารณา เปรียบเทียบบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้นำชุมชนประเภทอื่น เพื่อให้เข้าใจโครงสร้างอำนาจและปัจจัยทางการเมืองในระดับพื้นที่ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างครบถ้วนมากขึ้น

References

บุญชม ศรีสะอาด. (2560). *การวิจัยเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 10). สุวีริยาสาส์น.

มาเรียม นิลพันธุ์. (2558). *วิธีวิจัยทางการศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 8). มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศูนย์พัฒนาธุรกิจเพื่อความยั่งยืน. (2565). *ความรับผิดชอบของธุรกิจในมิติสิ่งแวดล้อม*. ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. https://setsustainability.com/page/environment?utm_source=chatgpt.com

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2564). *การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม*. https://www.onep.go.th/การประเมินผลกระทบสิ่งแ/

Binder, N., & Weiss-Gal, I. (2022). Social workers as local politicians in Israel. *The British Journal of Social Work*, *52*(5), 2797-2813.

Bond, A., Morrison-Saunders, A., & Sinclair, A. J. (2025). Sustainability assessment: the state of the art in 2026. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 1-11.

Gupta, A. K., Poudyal, T., & Shrestha, S. (2019). Politicians and bureaucrats' relation in local governance of Nepal. *Local Government Quarterly*, 5-24.

Kantamaturapoj, K., Chanchitpricha, C., Hongsuwan, P., Suebsing, P., Thaweesuk, S., & Wibulpolprasert, S. (2023). Contextual attributes associated with public participation in environmental impact assessments in Thailand: Perspectives obtained from authorities and academics. *Heliyon*, *9*(11), e21786.

Kline, R. B. (2016). *Principles and practice of structural equation modeling* (4th ed.). Guilford Press.

Li, S., Zhang, X., & Ding, Z. (2020). The impact of public participation on the environmental impact assessment of marine engineering. *Journal of Coastal Research*, *103*(SI), 479-483.

Lohrey, A., & Boreham, B. (2022). Omni-local consciousness. *Communicative & Integrative Biology*, *15*(1), 193-208.

Lundåsen, S. W. (2020). Patterns of civil society organisations' attempts to influence local politicians and local civil servants. *Local Government Studies*, *46*(6), 911-933.

Mohamed Shaffril, H. A., Hamzah, A., Md. Yassin, S., Abu Samah, B., D'Silva, J. L., Tiraieyari, N., & Muhammad, M. (2015). The coastal community perception on the socio-economic impacts of agro-tourism activities in coastal villages in Malaysia. *Asia Pacific journal of tourism research, 20*(3), 295-313.

O'Faircheallaigh, C. (2020). Public participation and environmental impact assessment: Purposes, implications, and lessons for public policy making. *Environmental Impact Assessment Review, 30*(1), 19-27.

Ouedraogo, N. S. (2013). Energy consumption and economic growth: Evidence from the economic community of West African States (ECOWAS). *Energy economics*, *36*, 637-647.

Panigrahi, J. K., & Amirapu, S. (2020). An assessment of EIA system in India. *Environmental Impact Assessment Review, 35*, 23-36.

Rega, C., & Baldizzone, G. (2015). Public participation in Strategic Environmental Assessment: A practitioners' perspective. *Environmental Impact Assessment Review*, *50*, 105-115.

Retief, F. P., Bond, A. J., Alberts, R. C., Roos, C., & Cilliers, D. P. (2026). The state of the art of environmental impact assessment (EIA). *Impact Assessment and Project Appraisal*, 1-12.

Stufflebeam, D. L. (2007). *Evaluation theory, models, and applications*. United States of America HB Printing.